

А.І. Радченко¹, Ю.В. Діденко²¹Видавничий дім «Академперіодика» НАН України, Київ²Президія Національної академії наук України, Київ

ГЕОЛОГІЧНА НАУКА В АКАДЕМІЧНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ

На матеріалах щорічних звітів наукових установ підпорядкування Національної академії наук України, щорічних анотованих каталогів книжкових видань і каталогів періодичних видань НАН України проаналізовано наявні наукові публікації з геології за період 2005–2015 рр. Зазначено внесок видавничої продукції установ геологічного спрямування у загальний масив публікацій Академії. Розглянуто розподіл видавничої продукції геологічних установ за типами видань, окремо розглянуто закордонні публікації. Показано участь геологічних установ НАН України в загально-академічних видавничих проектах, що виконувалися в межах державного замовлення НАН України. Описано результати співпраці ВД «Академперіодика» НАН України з установами геологічного профілю іншого відомчого підпорядкування. Проаналізовано сучасний стан академічної наукової періодики в царині геології, основну увагу акцентовано на журналах Відділення наук про Землю НАН України.

Ключові слова: наукові публікації, наукові періодичні видання, Національна академія наук України, Відділення наук про Землю, геологічні науки.

Видавничою справою та науково-видавничою діяльністю Академії опікується Науково-видавнича рада Національної академії наук України (НВР НАН України). До її компетенції входять питання координації видавничої діяльності, сприяння популяризації досягнень науки і техніки та поширення наукових знань, методична підтримка видавничої діяльності наукових установ, а також науково-аналітична робота в галузі видавничої справи НАН України. Видавнича діяльність НАН України провадиться централізовано, тобто шляхом виділення бюджетних асигнувань на загальноакадемічні видавничі проекти за напрямками «*енциклопедичні видання*» та «*наукові видання*», або за власні кошти наукових установ (у т.ч. кошти спеціального фонду). Поточну роботу НВР НАН України покладено на Бюро ради та групу науково-методичного забезпечення видавничої ді-

яльності НАН України. Група виконує поглиблені дослідження та аналіз видавничої діяльності Академії у ретроспективі та на сучасному етапі (зокрема моніторинг періодичних та книжкових видань НАН України), напруцьовує детальні відомості щодо репертуару, рівня, обсягу видавничої продукції, аналізує стан правової бази наукового видання в Академії, Україні та світі, укладає статистичні й аналітичні матеріали на підставі річних звітів наукових установ НАН України та контрольних примірників видавничої продукції (у т.ч. каталогів книжкових і періодичних видань НАН України), здійснює методичний супровід роботи періодичних видань Академії та її установ, створення й постійну актуалізацію корпоративних веб-ресурсів НВР НАН України тощо. Результати роботи групи відображені у багатьох публікаціях [1–6, 8–16].

У цій статті на матеріалах щорічних звітів наукових установ підпорядкування Національ-

ної академії наук України, щорічних анотованих каталогів книжкових видань і каталогів періодичних видань НАН України проаналізовано наявні наукові публікації з геології за період 2005–2014 рр.

Установи геологічного профілю входять до складу Відділення наук про Землю (ВНЗ) НАН України — одного з 14-ти наукових відділень у структурі Академії. Відділення нараховує 13 наукових установ з виокремленими спеціалізованими підрозділами (центрами, відділами тощо). Відділення опікується роботою кількох національних комітетів і наукових комітетів з відповідної проблематики, наукових рад з певних проблем геології та природних ресурсів, наукових товариств та періодичних видань. Загалом в установах ВНЗ станом на 01.01.2016 р. працює 4,9 % наукових працівників НАН України.

Через окупацію Криму та антитерористичну операцію на сході України у структурі та чисельному складі Академії відбулися зміни, що, безперечно, негативно позначилося на всіх показниках її діяльності, у т.ч. на кількості видавничої продукції. Зокрема, ВНЗ НАН України втратило матеріально-технічну базу та частково кадровий склад Морського гідрофі-

зичного інституту та Океанологічного центру (м. Севастополь), Відділу сейсмології Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України (м. Сімферополь), Українського державного науково-дослідного і проектно-конструкторського інституту гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи (м. Донецьк).

У середньому протягом досліджуваного періоду на видавничу продукцію ВНЗ припадало близько 5,5 % усієї продукції НАН України (табл. 1), але внесок установ ВНЗ НАН України у випуск видавничої продукції за кордоном є дещо меншим. Так, на установи ВНЗ НАН України припадає 5,77 % виданих в Україні наукових монографій та 4,76 % виданих за кордоном. Відповідно аналогічний розподіл по наукових статтях — 5,18 та 3,94 %.

Окрім наукових монографій та статей у періодичних виданнях учені НАН України публікують такі види видавничої продукції: *довідкова* (довідники, енциклопедії, словники, визначники, публікації з історії науки), *навчальна* (навчальні посібники, підручники для загальноосвітньої та вищої школи), *науково-популярна* (брошури, рекомендації, методичні посібники, путівники, атласи); *препринти*; *неперіодичні збірники* наукових праць. Кількість одиниць

Таблиця 1

Внесок установ Відділення наук про Землю НАН України у загальний обсяг видавничої продукції Національної академії наук України (2005–2015 рр.)

Продукція	НАН України		Відділення наук про Землю НАН України			
	кількість назв продукції	обсяг, обл.-вид. арк.	кількість назв продукції	відсоток від загальної кількості НАН України	обсяг, обл.-вид. арк.	відсоток від загального обсягу НАН України
Наукові монографії	6358	119511,45	367	5,77	6749,68	5,65
у т.ч. видані за кордоном	630	12477,36	30	4,76	529,97	4,25
Довідкова, навчальна та науково-популярна література	4076	—	189	4,64	—	—
Наукові статті	271807	—	14078	5,18	—	—
у т.ч. видані за кордоном	56225	—	2213	3,94	—	—

назв у межах цих видів продукції практично стабільна протягом останніх 10-ти років. Традиційно зменшується кількість препринтів та зростає кількість наукових статей, що пов'язано зі зміною принципів обліку ефективності наукової роботи (табл. 2). Спостерігаємо також менші показники за 2015 рік, що більш помітно на прикладі одного ВНЗ НАН України, ніж на прикладі усієї Академії: з табл. 2 видно, що кількість наукових монографій 2015 р. менша удвічі, а статей – на третину, ніж середній по-

казник, а загалом по Академії приблизно на 30 % по монографіях та майже на 16 % по статтях.

Як зазначено вище, загальноакадемічні видавничі проекти виконуються за двома напрямками: «енциклопедичні видання» та «наукові видання».

За напрямом «енциклопедичні видання» Академія від 2005 р. виконувала вісім проектів відповідно до указів Президента України і постанов Кабінету Міністрів України. Хід виконання проектів унормований постановами Пре-

Таблиця 2

Кількість назв одиниць видавничої продукції НАН України та Відділення наук про Землю НАН України по роках (2005–2015 рр.)

Продукція	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Разом
Національна академія наук України												
Наукові монографії	511	568	685	676	671	654	554	571	576	488	404	6358
Довідкова, навчальна та науково-популярна література	389	391	376	397	367	379	439	476	398	354	350	4316
Брошури, рекомендації, методика	315	306	268	212	223	267	228	169	206	167	132	2493
Статті	23810	24146	23228	26151	25963	25886	25345	25352	27258	23417	21251	271807
Препринти	375	111	84	88	61	45	50	18	27	15	55	929
Разом	25400	25522	24641	27524	27285	27231	26616	26586	28465	24441	22192	285903
Відділення наук про Землю НАН України												
Наукові монографії	34	44	52	40	26	41	28	29	34	22	17	367
Довідкова, навчальна та науково-популярна література	14	22	7	18	19	32	24	27	7	7	12	189
Брошури, рекомендації, методика	9	12	9	25	9	12	7	3	2	10	0	98
Статті	1647	1306	1265	1435	1348	1121	1352	1448	1351	913	892	14078
Препринти	9	2	8	4	3	2	4	0	0	0	0	32
Разом	1713	1386	1341	1522	1405	1208	1415	1507	1394	925	921	14764

зидії НАН України. До трьох з цих проектів («Енциклопедія історії України», «Енциклопедія сучасної України» та «Історія української культури») працівники установ ВНЗ НАН України були залучені нарівні з працівниками інших академічних установ, а також багатьох навчальних закладів та наукових установ іншого підпорядкування. Ними створено відповідні статті до цих енциклопедичних видань про окремих визначних науковців; про наукові школи, їх становлення та розвиток; про навчальні заклади та наукові установи, їх трансформацію та роль у розвитку наукової сфери життя суспільства.

На жаль, у межах загальноакадемічного соціально значущого проекту «Словники України» ще не підготовлено та не випущено жодного словника геологічної термінології — ні тлумачного, ні для унормування перекладу з англійської та російської мов (або з української мови на інші). Водночас саме ВНЗ НАН України зробило надзвичайно важливий внесок у створення видавничої продукції державної ваги — унікального комплексного видання «Національний атлас України». Це єдина географічна інформаційна база для різних напрямів наукової, господарської та соціально-економічної діяльності населення, надійний засіб орієнтації споживача у фактичних даних для їхнього подальшого узагальнення, зіставлення та інтерпретації.

«Національний атлас України» випущено у 2007 р. Це комплект видань з власне атласу (формат 27,5 × 42 см, обсяг — 440 стор.) додаткового тому з умовними позначеннями, легендами та поясненнями до картографічного матеріалу російською та англійською мовами й електронного відповідника цих книг на диску з можливістю доповнення та оновлення інформації. Відповідальність за розробку концепції Атласу, основних теоретичних положень його створення, опрацювання методологічних і методичних основ та виконання усього масштабного проекту було покладено на Інститут географії НАН України. Атлас має шість тематич-

них блоків: 1) *загальна характеристика*; 2) *історія*; 3) *природні умови та природні ресурси*; 4) *населення та людський розвиток*; 5) *економіка*; 6) *стан природного середовища*. Надзвичайну значущість «Національного атласу України» відмічено на найвищому рівні — в 2009 р. авторський колектив отримав Державну премію України в галузі науки і техніки.

До проектів за напрямом «наукові видання» належать: «Наукова книга» (розпочатий в 2001 р.), «Наукові переклади» і «Наука для всіх» (діють від 2004 р.), «Наукова книга. Молоді вчені» і «Українська наукова книга іноземною мовою» (обидва розпочаті в 2010 р.), «Програма підтримки наукових журналів НАН України» (діє від 2009 р.).

Участь наукових установ ВНЗ НАН України у книжкових загальноакадемічних проектах за напрямом «наукові видання» проілюстровано в табл. 3. У цій таблиці не враховано Програму підтримки наукових журналів НАН України — про неї трохи нижче.

Як бачимо, книг до проекту «Наукові переклади» установи ВНЗ НАН України взагалі не пропонували. Проект передбачає випуск вагомих наукових видань у перекладі українською мовою, причому переклад виконують фахівці профільних установ НАН України. Наприклад, 2012 року побачила світ книга «Дослідження та використання космосу: сьогодні і завтра», яку 2006 року англійською мовою випустило видавництво Springer — одне з найбільших видавництв наукової літератури. Один з розділів цієї книги присвячено методам та застосуванню результатів дистанційного зондування Землі.

У науково-популярному проекті «Наука для всіх» ВНЗ НАН України представлено трьома виданнями: «От Урала до Карпат: автобіографіческая повесть геолога» (автор — І.К. Латиш), «Геологія і ми» (автори — І.К. Латиш, І.А. Падалка), надані Інститутом геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України, та «Гірнича справа: дорога завдовжки в тисячоліття» (автори — В.П. Нагорний,

В.М. Глоба, Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України).

У проєкті «Українська наукова книга іноземною мовою» маємо чотири видання від установ геологічного профілю. Вони підготовлені до опублікування фахівцями Морського гідрофізичного інституту НАН України (три найменування) та Наукового центру аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України.

У проєкті «Наукова книга. Молоді вчені» опубліковано чотири одноосібні наукові монографії молодих фахівців з установ ВНЗ НАН України: по одній рекомендовано до друку Інститутом географії НАН України та Інститутом геологічних наук НАН України, дві — Інститутом геології і геохімії горючих копалин НАН України.

У табл. 4 наведені кількісні показники участі установ ВНЗ НАН України у книжкових проєктах «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені». Із 29-ти назв книг понад половину — видання усього лише трьох установ: Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, Інституту геохімії, мінералогії та рудотворення ім. М.П. Семененка НАН України (по шість назв) та Інституту географії НАН України (п'ять назв). Серед цих книг 10 одноосібних монографій, решта — колективні праці.

Відповідно до умов загальноакадемічних проєктів у їхніх межах здійснюється підготовка та

випуск невеликих тиражів (150—300 прим.) видань та безоплатне розповсюдження їх по бібліотеках наукових установ, вищих навчальних закладів, державних універсальних та профільних бібліотеках.

Інша продукція, яку виготовляють установи НАН України за власні кошти, може бути випущена на власних поліграфічних дільницях, у інших (сторонніх) видавництвах. Щороку зростає відсоток закордонних видань. Кількість книжкових видань, випущених установами ВНЗ НАН України протягом 2005—2015 рр., наведено в табл. 5. Загальна кількість книжкових видань за досліджуваний період становить 543 назви. Цікаво, що приблизно стільки ж монографій продукує НАН України в цілому протягом одного року. Загальна кількість статей, опублікованих працівниками установ ВНЗ НАН України за 11 років (13708 назв), порівнянна з кількістю статей, що видають науковці НАН України за півроку (табл. 6).

Протягом останнього десятиріччя спостерігаємо у змінах характеру видавничої продукції НАН України відбиття світових тенденцій. А саме: скорочується число одноосібних монографій, відповідно збільшується кількість колективних монографій, у яких окремі розділи укладають великі творчі колективи, що дозволяє у межах одного видання комплексно розглянути досліджувану проблему або всебічно

Таблиця 3

Участь Відділення наук про Землю НАН України у загальноакадемічних видавничих проєктах за напрямом «наукові видання»

Проект	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Всього	Відсоток від загальної кількості книг у проєкті
Наукова книга	2	4	3	3	2	3	2	3	2	2	0	26	8,1
Наукова книга. Молоді вчені	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	1	4	11,1
Українська наукова книга іноземною мовою	—	—	—	—	—	1	—	2	1	0	0	4	18,2
Наука для всіх	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	0	3	21,4
Разом	2	5	3	3	2	7	2	5	3	4	1	37	—

проаналізувати роль наукового явища та його значення для розвитку різних галузей народного господарства; кількість учасників авторських колективів наукових праць (не тільки монографій, а й статей) таким чином постійно збільшується; постійно зменшуються тиражі традиційних (паперових) видань за одночасного збільшення кількості електронних видань; зменшується кількість неперіодичних збірників наукових праць — частина з них стають періодичними (щоб їх враховували у переліках фахових видань та/або в наукометричних базах), а деякі у наукових установах доопрацьовують таким чином, щоб довести до рівня колективної монографії.

Така широка кооперація за одночасного використання досвіду закордонних публікацій та

впровадження сучасних інформаційних технологій загалом позитивно позначається на якості видань, але культура додрукарської підготовки видань і якість поліграфічного виконання залишаються часто на досить низькому рівні.

Уся ця видавнича продукція (незалежно від місця опублікування, виду продукції та способу представлення) обліковується у річних звітах наукових установ, надходить до НВР НАН України у вигляді контрольних примірників, каталогізується та опрацьовується співробітниками групи науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України. Результати опрацювання представлені у вигляді електронного постійно наповнюваного анотованого каталогу книжкових видань та його щорічних друківаних версій. Електронний

Таблиця 4

Участь установ Відділення наук про Землю НАН України у проектах «Наукова книга» та «Наукова книга. Молоді вчені» (2005–2015 рр.)

Установа	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Разом
Інститут геологічних наук	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	1	4
Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна	—	2	—	1	—	—	1	1	—	1	—	6
Карпатське відділення Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Інститут географії	1	—	—	—	1	2	—	1	—	—	—	5
Інститут геохімії, мінералогії і рудоутворення ім. М.П. Семененка	1	—	1	1	—	1	—	—	1	1	—	6
Інститут геології і геохімії горючих копалин	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	3
Інститут проблем природокористування та екології	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Морський гідрофізичний інститут	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Відділення гідроакустики Морського гідрофізичного інституту	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Український державний науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1

Примітка. Не брали участі у вказаних загальноакадемічних проектах: Відділення морської геології та осадового рудоутворення; Полтавська гравіметрична обсерваторія Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна; НТЦ панорамних акустичних систем; Експериментальне відділення Морського гідрофізичного інституту; Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут. «—» — видань не випущено.

каталог, розміщений на корпоративному веб-ресурсі «Наукові публікації та видавнича діяльність» (<http://www.nas.gov.ua/publications/Pages/default.aspx>), станом на 19.04.2016 містить 12 466 карток. Література циклу наук про Землю згрупована у каталозі в рубриках «Географія», «Геологія», «Гірнича справа», кількість видань яких становить 197, 346 та 74 відповідно, тобто сумарно 5 % від загальної кількості назв книжкових видань. Деякі видання, у підготовці яких беруть участь фахівці з установ ВНЗ НАН України, потрапляють до рубрик «Екологія», «Економіка», «Енергетика», «Історія науки», «Радіобіологія», «Технічні науки».

Від 2005 до 2014 р. у двох основних рубриках геологічного спрямування у друкованій версії щорічного анотованого каталогу вміщено 384 назви видань. Каталог за 2015 р. іще не випущений. Загальна кількість назв у рубриці «Геологія» становить 311, змінюючись у різні роки від 20 до 39. Рубрику «Гірнича справа» виокремлено у 2006 р., загальна кількість назв видань у ній за 2006–2014 рр. складає 73, змінюючись від 5 до 16. Мінімальна кількість видань у цих двох рубриках припадає на 2009 р. (25 назв), максимальна — на 2006 р. (49 назв).

У підготовці цих книжкових видань брали участь від 9 до 15 установ ВНЗ НАН України щороку, залучаючи до співпраці від 11 до 22

Таблиця 5

Загальна кількість книжкових видань, випущених установами Відділення наук про Землю у 2005–2015 рр.

Установа	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Разом
Інститут геологічних наук	8	11	11	12	8	8	4	9	7	4	2	84
Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук	0	2	0	0	0	2	0	1	0	0	1	6
Відділення морської геології та осадового рудоутворення	8	6	4	4	4	3	4	2	2	2	1	40
Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна ¹	3	7	6	7	4	8	11	8	10	5	7	76
Інститут географії	9	18	7	7	10	16	13	9	6	5	1	101
Інститут геохімії, мінералогії і рудоутворення ім. М.П. Семененка	5	5	3	1	0	3	4	6	3	4	1	35
Інститут геології і геохімії горючих копалин	1	1	1	0	0	4	2	1	5	5	2	22
Інститут проблем природокористування та екології	3	2	1	6	2	3	2	1	0	0	0	20
НТЦ панорамних акустичних систем	0	2	0	2	1	1	3	0	0	0	1	10
Морський гідрофізичний інститут ²	6	7	22	11	9	13	6	12	4	—	1	91
Український державний науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи	1	2	3	5	2	6	2	2	4	3	—	30
Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут	2	3	2	3	5	7	1	5	0	1	0	29
Разом	46	66	60	58	45	74	52	56	41	29	17	544

Примітка. 1 — враховано видання Полтавської гравіметричної обсерваторії та Карпатського відділення Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна; 2 — враховано видання Експериментального відділення та Відділення гідроакустики Морського гідрофізичного інституту. Мережу співавторства у підрахунках не враховано — приналежність видання визначено за місцем роботи головного редактора або першого автора колективного видання. Прочерк — відомості не надано.

наукових установ іншого відомчого підпорядкування, вищих навчальних закладів, органів виконавчої влади, наукових громадських організацій. Серед них Український державний геологорозвідувальний інститут та його підрозділи, Державна комісія по запасах корисних копалин України, Український національний комітет Карпато-Балканської асоціації та ін.

Варто відзначити, що серед іноземних установ-співавторів найчастіше виступають навчальні і наукові заклади Болгарії, Німеччини, Польщі, Росії, Чехії. Різноманітною є також співпраця Видавничого дому (ВД) «Академперіодика» НАН України з установами

іншого підпорядкування у випуску геологічної літератури, яка не входить до каталогів книжкових і періодичних видань Національної академії наук України.

Із періодичних видань вкажемо «Записки Українського мінералогічного товариства»: ВД «Академперіодика» НАН України випустив сім щорічних випусків цього видання (2008, 2009, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015 рр.), підготовлених Всеукраїнським мінералогічним товариством.

Також випущено книжкові видання геологічного спрямування, підготовлені Українським науково-дослідним інститутом екологічних проблем, Київським національним універ-

Таблиця 6

Загальна кількість статей,
випущених установами Відділення наук про Землю у 2005–2015 рр.

Установа	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Разом
Інститут геологічних наук	290	227	280	275	284	246	191	207	183	142	81	2406
Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук	28	0	34	25	25	37	43	38	65	78	81	454
Відділення морської геології та осадового рудоутворення	33	49	36	36	51	28	22	26	20	11	20	332
Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна ¹	251	188	215	267	187	181	272	217	276	213	234	2501
Інститут географії	187	213	199	151	155	151	162	145	170	127	124	1784
Інститут геохімії, мінералогії і рудоутворення ім. М.П. Семененка	133	81	83	97	98	91	93	112	104	95	124	1111
Інститут геології і геохімії горючих копалин	73	68	82	68	84	96	60	90	62	56	62	801
Інститут проблем природокористування та екології	53	25	39	34	37	36	46	89	50	43	64	516
НТЦ панорамних акустичних систем	0	7	7	16	9	3	7	6	17	8	10	90
Морський гідрофізичний інститут ²	242	218	221	270	262	292	316	399	232	—	3	2455
Український державний науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи	62	42	98	91	57	85	80	54	84	44	—	697
Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут	83	104	71	105	99	75	60	65	88	92	89	931
Разом	1435	1222	1365	1435	1348	1321	1352	1448	1351	909	892	14078

Примітка. 1 — враховано видання Полтавської гравіметричної обсерваторії та Карпатського відділення Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна; 2 — враховано видання Експериментального відділення та Відділення гідроакустики Морського гідрофізичного інституту. Мережу співавторства у підрахунках не враховано — приналежність видання визначено за місцем роботи головного редактора або першого автора колективного видання. Прочерк — відомості не надано.

ситетом ім. Тараса Шевченка, Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут», Українським державним геологорозвідувальним інститутом. На окрему згадку заслуговують матеріали (тези доповідей, доповіді, програми, екскурсійні путівники та додаткові науково-популярні видання) Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальные проблемы геологии, прогноза, поисков и оценки месторождений твердых полезных ископаемых. Судакские геологические чтения», видані на замовлення Кримського відділення Українського державного геологорозвідувального інституту 2008, 2010 та 2012 рр.

Наукова періодика ВНЗ НАН України у каталозі «Періодичні видання Національної академії наук України. 2014» була представлена 22-ма назвами видань [10]. На сьогодні п'ять з них втрачено. Серед 17 видань, які зараз функціонують в Україні, розрізняємо видання, до складу співзасновників яких входить НАН України як юридична особа (журнали і збірники), та видання, засновані науковими установами самостійно (журнали і збірники), тобто до структури ВНЗ НАН України на сьогодні належать сім журналів та два збірники НАН України, два журнали і шість збірників установ НАН України. Періодичність їх становить від одного випуску на рік (шість назв видань) до шести (одне видання — «Геофізичний журнал»), чотири видання виходять двічі на рік, ще шість — чотири рази. Жодне з видань ВНЗ НАН України не перевидається англійською мовою в Україні чи за кордоном.

На сьогодні забезпеченість наукових періодичних видань власними веб-ресурсами є необхідною умовою існування журналу чи збірника. Фактично до 2014 р. власного веб-ресурсу не мало жодне видання ВНЗ НАН України, а журнали і збірники установ НАН України часто не мали навіть власної сторінки на ресурсах наукових установ. Ситуація почала змінюватись на краще лише у 2015 році.

Сьогодні сучасний професійний постійно оновлюваний веб-ресурс мають «Український

географічний журнал» і «Геофизический журнал». Потребує незначного доопрацювання, щоби задовольняти всім світовим вимогам до веб-ресурсу наукового періодичного видання, ресурс збірника «Наукові праці Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту». Веб-ресурси зі змістами номерів видання мають «Геодинаміка», «Геоінформатика», «Записки Українського мінералогічного товариства», «Теоретичні та прикладні аспекти геоінформатики».

Сторінку на ресурсі установи та фрагментарне представлення на ресурсі Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського та/або у Науковій бібліотеці періодики НАН України мають видання: «Геологічний журнал», «Геологія і геохімія горючих копалин», «Геохімія та рудоутворення», «Гідроакустичний журнал», «Екологія і природокористування», «Збірник наукових праць Інституту геологічних наук НАН України», «Мінералогічний журнал», «Пошукова та екологічна геохімія».

Практично не представлені в мережі Інтернет «Геология и полезные ископаемые Мирового океана», «Тектоніка і стратиграфія».

Журнали НАН України можуть брати участь у спеціалізованому загальноакадемічному проєкті — «Програма підтримки журналів НАН України». Сенс Програми полягає в тому, що в межах щорічно виділеного Академією фінансування ВД «Академперіодика» НАН України здійснює підготовку (редагування, коректування, виготовлення ілюстративного матеріалу, підготовку англійських матеріалів, виготовлення оригінал-макетів) та тиражування наукових журналів. Ці тиражі підлягають безоплатному розповсюдженню по бібліотеках і наукових установах, зокрема в межах Програми забезпечується поповнення Фонду міжнародного книгообміну, який функціонує при Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського.

На сьогодні із семи журналів НАН України, що їх випускають установи ВНЗ НАН України, до Програми підтримки залучено три — «Геология и полезные ископаемые Мирового океана».

на» (Відділення морської геології та осадочного рудоутворення НАН України), «Мінералогічний журнал» (Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України) та «Український географічний журнал» (Інститут географії НАН України).

Протягом 2014–2016 рр. у НАН України активно впроваджується міжнародна система цифрових ідентифікаторів об'єкта DOI [12]. Система спрямована на спрощення користувачького пошуку шляхом надання незмінних вбудованих посилань і дозволяє віднайти будь-яку публікацію на будь-якому ресурсі незалежно від мови первинного посилання за один крок, забезпечуючи постійний та надійний зв'язок між публікаціями видавців літератури наукового та професійного змісту. Завдяки цифровим ідентифікаторам статті (видання, фрагменти видань) є взаємопов'язаними, що дозволяє активно максимізувати і зберігати переходи (лінки) між ними, робить більш ефективним механізм перехресних посилань — так званий *крос-лінкінг*. Це врешті-решт призводить до зростання кількості цитувань масиву загалом і кожної публікації зокрема.

Натомість Агентство CrossRef (саме воно забезпечує систему функціонування цифрових ідентифікаторів DOI) веде регулярно оновлювану, інформаційну базу даних оригінальних опублікованих праць, їхніх метаданих і цифрових ідентифікаторів, які вказують на розташування певних статей у мережі Інтернет, та вимагає наявності у видання веб-ресурсу, що відповідає ustalеним вимогам. А саме: власний постійно робочий веб-ресурс наукового періодичного видання (журналу) повинен мати англomовний інтерфейс і складатися з ієрархічно розташованих сторінок (видання, року, випуску, статті) з певним набором інформації. Повний текст статті на її сторінці можна не наводити, надання у відкритий доступ повних текстів статей CrossRef не вимагає.

З періодичних видань ВНЗ НАН України до цієї системи долучився поки що лише «Український географічний журнал».

Минулого року у рамках наукових досліджень ВД «Академперіодика» НАН України було проаналізовано тематичну структуру й авторську мережу журналів НАН України, приналежних до ВНЗ НАН України (див., напр., [7]). Досліджуваний масив склали публікації 2010–2013 рр. з журналів «Геологія і геохімія горючих копалин», «Геофізичний журнал», «Геологія и полезные ископаемые Мирового океана», «Геологічний журнал», «Мінералогічний журнал», «Морской гидрофизический журнал», «Український географічний журнал». За допомогою кількісного аналізу внутрішніх даних про видання (тобто тих, які можна одержати з публікації, не залучаючи додаткові джерела інформації) встановлено, що статті виключно українських авторів у цих виданнях складають 87,5 % від загальної кількості. Найменше таких статей у «Мінералогічному журналі» — 81 %, найбільше у «Геологічному журналі» — 97 %. Максимальна кількість статей іноземних авторів і статей, де іноземні вчені є співавторами, вміщено у «Геофізичному журналі» (26 і 12 % відповідно). Мінімальною є кількість публікацій іноземних авторів у журналі «Геологія і геохімія горючих копалин» (5,3 %), а мінімальна кількість спільних публікацій вміщена у «Морському гідрофізичному журналі» (2,1 %). Зрозуміло, що низький рівень міжнародної співпраці негативно позначається на рейтингові періодичного видання, знижуючи його «видимість» та кількість цитувань.

У наукових журналах ВНЗ НАН України без участі українських співавторів протягом досліджуваного періоду публікували статті автори з Азербайджану, В'єтнаму, Індії, Нігерії, Нідерландів, США. Спільно з вітчизняними вченими найчастіше публікують статті науковці з Росії, Німеччини, Франції, Беларусі, Польщі, Швейцарії.

Загальна кількість авторів проаналізованих публікацій — 1259, причому 11 % з них є ізольованими авторами, а ще близько 14 % мають лише по одному співавторові. Найтісніший зв'язок між співавторами — вісім спільних публі-

кацій, а середня кількість співавторів — чотири. При цьому третина авторів пов'язані між собою «шістьма кроками» (зв'язками від автора до автора, що дозволяють сформуватися стійкій групі). Друга за кількістю взаємопов'язаних авторів група значно менша — лише 6 %. При цьому менше 5 % авторів публікували статті у двох чи більше виданнях із семи досліджених.

Розгляд мережі авторських зв'язків з урахуванням публікацій в окремих журналах показує, що найбільша група авторів, вочевидь, це — пов'язані багаторазовими спільними публікаціями автори журналів «Геологія і геохімія горючих копалин», «Геология и полезные ископаемые Мирового океана», «Мінералогічний журнал» та «Геологічний журнал». Набагато менше з ними пов'язані автори журналів «Геофізичний журнал» та «Український географічний журнал». Абсолютно ізольованими від інших є автори «Морського гидрофизического журнала».

Аналогічно була побудована мережа статей зі спільними авторами з групуванням статей за місцем публікації (журналом). Ця мережа найбільш чітко виявила, що з точки зору співавторства найщільніше пов'язаними є «Геологічний журнал», «Геофізичний журнал» та «Геология и полезные ископаемые Мирового океана». Дещо менш щільно з ними пов'язаний «Мінералогічний журнал». Практично не пов'язані з цими чотирма журналами мережею співавторства «Український географічний журнал» та «Геологія і геохімія горючих копалин». І, нарешті, статті «Морського геофизического журнала», як і його автори, абсолютно не пов'язані з іншими виданнями чи колегами. Теоретично можна було б припустити, що така ізоляція є наслідком абсолютно відмінної тематики, однак аналіз наявності зв'язків між публікаціями з урахуванням індексів УДК вказує, що «Морской геофизический журнал» не є ізольованим тематично, частково повторюючи тематику журналу «Геология и полезные ископаемые Мирового океана». Ця ж мережа публікацій, поєднаних за наявністю спільного тематичного індексу УДК вказує, що «Український геогра-

фічний журнал» та «Геологія і геохімія горючих копалин» тематично значно більше пов'язані з іншими журналами ВНЗ НАН України, ніж за співавторами чи спільними публікаціями. Ситуація, коли автори публікують свої роботи у кількох виданнях з подібною тематикою, є абсолютно природною. Проте значне перекривання з точки зору авторів або тематики статей може стати підставою для звуження переліку видань або ж їхнього часткового перепрофілювання.

Отже, на часі постали питання впровадження технологій, розвиток англomовних ресурсів, можливо, укрупнення періодичних видань. Це б дозволило не розпорошувати ресурси: авторів, портфель рецензентів, працівників редколегій та редакцій та сягнути нового рівня у представленні здобутків вітчизняної науки у світовому просторі, розширити співпрацю з установами геологічного профілю іншого підпорядкування. Доцільним було б створення у межах ВНЗ НАН України англomовного рубрикованого дайджесту, статті якого на високому науковому рівні висвітлювали б досягнення у царині наук про Землю. Усе це дало б можливість підвищити видимість напрямів і результатів наукових досліджень установ НАН України і склало б стабільне підґрунтя для співпраці академічних інституцій з науковими та навчальними установами іншого відомчого підпорядкування, залучаючи їх до видавничого процесу і, відповідно, до якнайширшої наукової дискусії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакаренко О.Г. Роль Видавничого дому «Академперіодика» Національної академії наук України у розвитку сучасної наукової періодики // Наука України у світовому інформаційному просторі. — 2010. — Вип. 3. — С. 7—9.
2. Вакаренко О.Г., Радченко А.І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України: 2002—2011 рр. — К.: Академперіодика, 2013. — 143 с.
3. Вакаренко О.Г. Концептуальні засади формування сегмента видавничої продукції НАН України в електронному середовищі // Наука України у світовому інформаційному просторі. — Вип. 10. — К.: Академперіодика, 2014. — С. 5—10.

4. Діденко Ю.В. Динаміка відображення української академічної періодики в електронному просторі (за результатами продовжуваних моніторингових досліджень) // Наука України у світовому інформаційному просторі. — 2013. — Вип. 8. — С. 87–91.
5. Діденко Ю.В. Представлення журналів НАН України у світових наукометричних базах // Наука України у світовому інформаційному просторі. — 2011. — Вип. 5. — С. 71–80.
6. Діденко Ю.В., Язвинська М.В. Динаміка відображення української академічної періодики в електронному просторі // Вісн. НАН України. — 2012. — № 12. — С. 66–71.
7. Мриглюд О.І. Елементи кількісного аналізу наукових періодичних видань // Наука України у світовому інформаційному просторі — 2014. — Вип. 10. — С. 19–28.
8. Радченко А.І. Наукова періодика: тенденції та проблеми випуску і розповсюдження // Вісн. НАН України. — 2010. — № 2. — С. 45–49.
9. Радченко А.І. Періодика майбутнього — паперова чи електронна? // Наука та наукознавство. — 2010. — № 2. — С. 46–50.
10. Радченко А.І. Стан виходу журналів Національної академії наук України. Консультаційно-методична діяльність Науково-видавничої ради НАН України у вирішенні актуальних питань наукової періодики // Наука України у світовому інформаційному просторі. — 2010. — Вип. 3. — С. 10–15.
11. Радченко А.І. Про науковий журнал, ВАК України та наукометричні системи (до питання про вимоги до наукових періодичних фахових видань) // Наука України у світовому інформаційному просторі. — 2012. — Вип. 6. — С. 45–52.
12. Радченко А.І., Діденко Ю.В. Зарубіжна видавнича наукова продукція Національної академії наук України (1995–2012 рр.) // Вісн. НАН України. — 2013. — № 7. — С. 75–82.
13. Радченко А.І., Яцків Т.М. Упровадження системи цифрових ідентифікаторів DOI: поступ і досвід // Наука України у світовому інформаційному просторі. — 2014. — Вип. 10. — С. 41–46.
14. Язвинська М.В. Видавнича продукція НАН України на веб-ресурсі «Наукові публікації і видавнича діяльність НАН України» (www.publications.nas.gov.ua) // Наука України у світовому інформаційному просторі. — 2013. — Вип. 8. — С. 92–97.
15. Язвинська М.В. Академічна періодика у каталогах НАН України: ретроспективний огляд, тенденції змін, проблеми // Наука України у світовому інформаційному просторі. — 2014. — Вип. 10. — С. 78–84.
16. Яцків Я.С., Радченко А.І. Про ефективність видання наукових журналів в Україні // Вісн. НАН України. — 2012. — № 6. — С. 62–67.

REFERENCES

1. Vakarenko O.G. Rol Vydavnychoho domu «Akademperiodyka» Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy u rozvytku suchasnoi naukovoï periodyky. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori (Science Ukraine in the global information space)*. 2010, 3: 7–9 [in Ukrainian].
2. Vakarenko O.G., Radchenko A.I. *Scientific publishing the National Academy of Sciences of Ukraine 2002–2011*. Kyiv: Akadempriodyka, 2013 [in Ukrainian].
3. Vakarenko O.G. Kontseptualni zasady formuvannia sehmenta vydavnychoï produktsii NAN Ukrainy v elektronnomu seredovyshchi. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori (Science Ukraine in the global information space)*. 2014, 10: 5–10 [in Ukrainian].
4. Didenko Yu.V. Dynamika vidobrazhennia ukrainskoi akademichnoi periodyky v elektronnomu prostori (za rezultatamy prodovzhuvanykh monitorynhovykh doslidzhen). *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori (Science Ukraine in the global information space)*. 2013, 8: 87–91 [in Ukrainian].
5. Didenko Yu.V. Predstavlennia zhurnaliv NAN Ukrainy u svitovykh naukometrychnykh bazakh. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori (Science Ukraine in the global information space)*. 2011, 5: 71–80 [in Ukrainian].
6. Didenko Yu.V., Yazvynska M.V. Dynamika vidobrazhennia ukrainskoi akademichnoi periodyky v elektronnomu prostori. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr. (Herald of the NAS of Ukraine)*. 2012, 12: 66–71 [in Ukrainian].
7. Mryglod O.I. Elementy kilkisnogo analizu naukovykh periodychnykh vydan. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori (Science Ukraine in the global information space)*. 2014, 10: 19–28 [in Ukrainian].
8. Radchenko A.I. Naukova periodyka: tendentsii ta problemy vypusku i rozpovsiudzhennia. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr. (Herald of the NAS of Ukraine)*. 2010, 2: 45–49 [in Ukrainian].
9. Radchenko A.I. Periodyka maibutnoho — paperova chy elektronna? *Nauka ta naukoznavstvo. (Science and science of science)*. 2010, 2: 46–50 [in Ukrainian].
10. Radchenko A.I. Stan vykhodu zhurnaliv Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Konsultatsiino-metodychna diialnist Naukovo-vydavnychoï rady NAN Ukrainy u vyryshenni aktualnykh pytan naukovoï periodyky. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori (Science Ukraine in the global information space)*. 2010, 3: 10–15 [in Ukrainian].
11. Radchenko A.I. Pro naukovyi zhurnal, VAK Ukrainy ta naukometrychni systemy (do pytannia pro vymohy do naukovykh periodychnykh fakhovykh vydan). *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori (Science Ukraine in the global information space)*. 2012, 6: 45–52 [in Ukrainian].

12. Radchenko A.I., Didenko Yu.V. Zarubizhna vydavnycha naukova produktsiia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy (1995–2012 rr.). *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr. (Herald of the NAS of Ukraine)*. 2013, 7: 75–82 [in Ukrainian].
13. Radchenko A.I., Yatskiy T.M. Uprovadzheniia systemy tsyfrovoykh identyfikatoriv DOI: postup i dosvid. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori (Science Ukraine in the global information space)*. 2014, 10: 41–46 [in Ukrainian].
14. Yazvynska M.V. Vydavnycha produktsiia NAN Ukrainy na veb-resursi «Naukovi publikatsii i vydavnycha diialnist NAN Ukrainy» (www.publications.nas.gov.ua). *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori (Science Ukraine in the global information space)*. 2013, 8: 92–97 [in Ukrainian].
15. Yazvynska M.V. Akademichna periodyka u katalohakh NAN Ukrainy: retrospektyvnyi ohliad, tendentsii zmin, problemy. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori (Science Ukraine in the global information space)*. 2014, 10: 78–84 [in Ukrainian].
16. Yatskiy Ya.S., Radchenko A.I. Pro efektyvnist vydannia naukovykh zhurnaliv v Ukraini. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr. (Herald of the NAS of Ukraine)*. 2012, 6: 62–67 [in Ukrainian].

A. Radchenko¹, Yu. Didenko²

¹Publishing House «Akademperiodyka»,
the NAS of Ukraine, Kyiv

²Presidium of the NAS of Ukraine, Kyiv

GEOLOGICAL SCIENCES IN ACADEMIC PUBLICATIONS

Using materials of annual reports made by scientific institutions of the NAS of Ukraine, annual annotated book catalogues and catalogues of periodicals of the NAS of Ukraine scientific geological publications issued in 2005–2015 are analyzed. The contribution of publishing products issued by geology-oriented institutions to the general totality of the Academy's publications is noted. The distribution of publishing products of geology-oriented institutions within the criteria of publication type and separately foreign publications is considered. The participation of geology-oriented institutions of the NAS of Ukraine in all-academic publishing projects

within the framework of the state order of the NAS of Ukraine is presented. The results of collaboration between Publishing House «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine and non-NAS geology-oriented institutions are described. The modern state of academic scientific geology-oriented periodicals is analyzed and the main attention is drawn to the journals of the Earth Sciences Department of the NAS of Ukraine.

Keywords: scientific publications, scientific periodicals, National Academy of Sciences of Ukraine, Earth Sciences Department, geological sciences.

A.I. Радченко¹, Ю.В. Діденко²

¹Издательский дом «Академперіодика»
НАН України, Київ

²Президіум НАН України, Київ

ГЕОЛОГИЧЕСКАЯ НАУКА В АКАДЕМИЧЕСКИХ ПУБЛИКАЦИЯХ

На материалах ежегодных отчетов научных организаций, входящих в структуру Национальной академии наук Украины, ежегодных аннотированных каталогов книжных изданий и каталогов периодических изданий НАН Украины проанализированы научные публикации по геологии за период 2005–2015 гг. Указан вклад издательской продукции организаций геологического направления в общем массиве публикаций Академии. Рассмотрено распределение издательской продукции геологических организаций по типам изданий, отдельно рассмотрены зарубежные публикации. Охарактеризовано участие геологических организаций НАН Украины в общеакадемических издательских проектах, выполняемых в рамках государственного заказа НАН Украины. Описаны результаты сотрудничества ИД «Академперіодика» НАН Украины с организациями геологического профиля другой ведомственной принадлежности. Проанализировано современное состояние академической научной периодики в сфере геологии, основное внимание уделено журналам Отделения наук о Земле НАН Украины.

Ключевые слова: научные публикации, научные периодические издания, Национальная академия наук Украины, Отделение наук о Земле, геологические науки.

Стаття надійшла до редакції 12.10.15